

УДК 373.5.017.4:331.101

Галина Барвіцька

РОЛЬ МАЛОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ У ФОРМУВАННІ МАЙБУТНЬОЇ НАУКОВОЇ ЕЛІТИ

У статті розглянуто питання формування елітної особистості в Україні, специфіки освітнього процесу у системі МАН, з'ясовано поняття «еліта», «елітарна освіта», «елітна освіта», встановлено особливості формування наукової еліти в Україні, визначено роль МАНУ у формуванні вітчизняної наукової еліти, окреслено шляхи, методи і засоби реалізації завдань МАНУ у навчально-виховному процесі.

Ключові слова: еліта, елітна освіта, учнівська молодь МАН.

Постановка проблеми. Проблеми освіти належать до ключових у сучасній цивілізації. Від ефективності їх розв'язання залежить не лише доля окремих націй, але й усього людства. Тому осмислення процесів формування учнівської молоді через її включення в систему європейської освіти має актуальне значення. В умовах інтенсивних цивілізаційних змін особливо значущою є проблема формування елітної особистості як основного культуротворчого та суспільно визначального суб'єкта.

Формування професійної націєтворчої еліти, її цивілізаційна конкурентоздатність є однією з найважливіших проблем становлення України як суб'єкта міжнародних відносин, що підтверджує необхідність її перетворення на дійсно незалежну, правову і розвинену державу. Тому суспільству, яке хоче зберегти свою ментальну сутність і бути суб'єктом, а не об'єктом історії, треба подбати, щоб найбільш інтелектуально розвинена, обдарована, вихована на екзистенційно-національних принципах молодь не губилася у юрбі, а очолювала національний поступ.

У сучасному світі, де робиться ставка на інтелект, інформацію та високі технології, роль обдарованої особистості у забезпеченні суспільного прогресу є визначальною. Інтелектуальні здібності підростаючого покоління потребують всебічного розвитку і повноцінної реалізації, адже талановита молодь – головний ресурс процвітання нації в умовах панування високотехнологічної та інтелектуальної моделі світової економіки. Тому підтримка обдарованих дітей з боку держави і суспільства є найкращою інвестицією в майбутнє нації.

Головною загальною якістю обдарованих дітей є переважання у них пізнавальної мотивації та дослідницької активності. За умови правильної педагогічної діяльності, систематичної і цілеспрямованої роботи пізнавальний інтерес стає стійкою рисою особистості школяра і впливає на формування його пізнавальної активності. Вважаємо, що дослідницька робота школярів у МАН є важливим компонентом розвитку творчої особистості, однією з найсильніших мотивацій пізнавального процесу.

Нагадаємо, що Малу академію наук України (МАНУ) створено у 1995 році. Сьогодні понад 300 позашкільних закладів різних типів визначені органами освіти базовими з організації діяльності МАН України, яка є профільною позашкільною навчальною установою. Кожен учень у процесі навчання може отримати статус слухача МАН. Після визначення теми науково-дослідної роботи, закріплення наукового керівника слухачі стають кандидатами або дійсними членами МАН. Для них участь у трьохетапному Всеукраїнському конкурсі-захисті науково-дослідних робіт є зазвичай обов'язковою.

МАН – це своєрідний шлях до створення кращих можливостей дитини для самореалізації, формування атмосфери наукового спілкування, яка зможе у майбутньому використати набуті знання, навички пошукової, дослідницької роботи, самостійно проводити експерименти, працювати з науковою літературою тощо. Сьогодні МАН виховує професійно зорієнтованих, озброєних відповідним науковим, дослідницьким інструментарієм молодих

людей, які вже у загальноосвітній школі визначають своє призначення, спрямування, наукове покликання і йдуть до вищих навчальних закладів, чітко розуміючи, в якій науковій галузі вони хочуть працювати.

Усвідомити сутність і виробити вміння застосовувати конкретні дослідницькі методи на заняттях секцій МАН педагоги й учні зможуть у результаті розв'язання системи проблемних завдань, які повинні базуватися на теоретично обґрунтованій і перевіреній практикою діяльнісній теорії навчання.

Виклад основного матеріалу. Уявлення про суспільні еліти має давні філософські витoki (Платон, Конфуцій, Н. Макіавелі, Т. Карлейль, Ф. Ніцше та ін.). Але цілісні теорії з'явилися лише на початку ХХ ст. у роботах західних вчених – В. Паретто, Г. Моски, Р. Міхельса, А. Тойнбі та ін. Основоположниками теорії елітарності вважають Р. Міхельса, Ж. Сореля, М. Вебера, які заклали теоретичну базу проблеми. На початку ХХ сторіччя Г. Моска і В. Паретто систематизували і узагальнили ідеї елітарності. Їхні наступники переосмислили і розвинули окремі положення, залишивши незмінними фундаментальні засади. Дослідники зробили еліту предметом глибокого дослідження: дали їй визначення, розкрили структуру, закони її функціонування, з'ясували роль еліти в соціальній та політичній системах і виявили закономірності зміни еліт.

В Україні формування та обґрунтування теорії елітарності пов'язане з іменами М. Костомарова, В. Антоновича, М. Грушевського, І. Франка, В. Липинського, Д. Донцова. На сучасному етапі ця проблематика все ще залишається маловивченою, тому, починаючи з 90-х років минулого століття, аналіз проблеми еліти частково представлений у працях В. Андрущенка, Л. Бевзенко, І. Белебехи, А. Бичко, О. Білого, Д. Видріна, Б. Кухти, А. Пахарева, В. Потульницького та ін. Найновіші видання (філософські, соціологічні, політологічні) по-різному тлумачать поняття «еліта», виходячи, очевидно з реалій сьогодення. Так «Філософський енциклопедичний словник» тлумачить поняття *elita* як (*фр. elite* – краще, вибране) – поняття,

яке позначає вищі привілейовані прошарки в суспільстві, що здійснюють функції управління, розвитку науки і культури [13, с. 562-563.]

У термінологічному словнику з політології *elima* (фр. *elite* – кращий, добірний, вибраний) трактується як – 1) найвидатніші представники певної частини суспільства, вищі прошарки в системі соціальної ієрархії; 2) вибране громадянство [12, с. 53].

«Соціально-політичний довідник» поняття «еліта» трактує як групу осіб, що зосереджує в своїх руках вищі, найцінніші для суспільства функції; складає спільно з народом дуальну опозицію, полюси якої знаходяться в стані амбівалентності. Еліти постійно прагнуть підняти масову свідомість до рівня своїх цінностей, формувати нову людину, вдаючись для цього до різних засобів, від просвіти до масового терору [11, с. 198].

Нам найбільше імponує думка вітчизняних дослідників В. Пилипенка, Ю. Привалова та В. Ніколаєвського, які, аналізуючи визначення еліти в західній літературі, зазначають, що еліта – це сукупність індивідів, які володіють владою, приймають рішення стосовно змісту та розподілу основних цінностей у суспільстві [4, с. 7].

Можна передбачити, що не кількість інноваційних методик може модернізувати педагогічну спільноту та перетворити її в елітну суспільну групу, а здатність кожного індивідуального члена групи відповісти адекватно на виклики часу.

Еліта є соціальним прошарком, що має досить високий рівень освіченості, здатність до соціально-інноваційної діяльності, до продукування нових культурних цінностей, прошарок, який відрізняється надзвичайно високою відповідальністю за власне життя і життя суспільства. Вона повинна володіти якістю соціальної суб'єктності, впливаючи своєю поведінкою і діяльністю на інші прошарки суспільства, активізуючи процеси соціокультурної трансформації, що відбуваються в ньому.

Зауважимо, що поняття елітарної та елітної освіти варто розрізняти. Елітарну освіту ми бачимо як освіту дітей вузького кола, в яке входять люди

за критеріями статусу в суспільстві та статку. Елітарна особистість має бути освіченою, моральною, мудрою, справедливою, альтруїстичною, спрямованою на досягнення високих соціальних стандартів [5, с. 29]. Елітна освіта характеризується тим, що її критеріями є здібності, таланти: вона не повинна залежати від походження та статусу батьків. Г. Ашин пропонує використовувати термін «елітна освіта» стосовно такого типу високоякісної освіти, яка має відкритий характер, тобто ця освіта націлена на молодих людей з високими інтелектуальними якостями, які походять з будь-яких соціальних прошарків, груп, класів, адже критерієм добору виступають не шляхетність, багатство і зв'язки, а саме інтелектуальні та інші властивості особистості, її таланти [1, с. 27].

Становлення нової еліти в Україні – процес, на нашу думку, неймовірно складний і тривалий. Він вимагає істотних зусиль всього суспільства, але перш за все такого соціального інституту, як МАН. При цьому основним резервом еліти українського суспільства вважаємо вихованців Малої академії наук України.

Освіченість і найбільш сприятливий режим доступу до знання завжди враховувалися як один з важливих чинників конституювання еліти. Знання МАН та освіченість є важливими ресурсами влади й загалом соціальної успішності. Тому, природно, еліта створює особливо сприятливий режим освіченості та поінформованості для свого існування. Завдяки цьому представники еліти та їх нащадки мають відчутні переваги перед пересічними членами суспільства. Однак надання кращих можливостей не означає автоматично кращого результату. Це повертає нас до специфіки освітнього процесу, який радше, в умовах освіти, що ґрунтується на залученні до процесу наукового пізнання, створює потенціал, ніж готові культурні результати [6, с. 153-156].

У сучасних умовах найважливішими функціями еліти є: соціально-професійна, соціально-інноваційна, соціально-культурна, цивільно-політична, функція «когнітивної мобілізації» суспільства, соціально-психологічна.

Важливим питанням щодо організації освіти з метою формування еліти є, на нашу думку, диференціація навчання і, насамперед, створення елітних закладів. Навчально-виховний процес у МАН має свої особливості, які відрізняють його від звичайних уроків у школі.

Насамперед, це впровадження освітніх програм та методик навчання, орієнтованих на неспішну дослідницьку діяльність та творчий потенціал конкретного учня. Індивідуальні інтереси реалізуються не лише за рахунок можливості зазирнути за сторінки підручника, але й використовувати електронний підручник. Так, наприклад, учень сьомого класу, готуючись до уроку з всесвітньої історії може краще підготуватися, використавши текстові та ілюстративні матеріали, які зберігаються за посиланням:

http://ontology.inhost.com.ua/index.php?graph_uid=1834&item_name=

Нижче представлено інтерфейс онтології електронного підручника з Всесвітньої історії для 7-го класу.

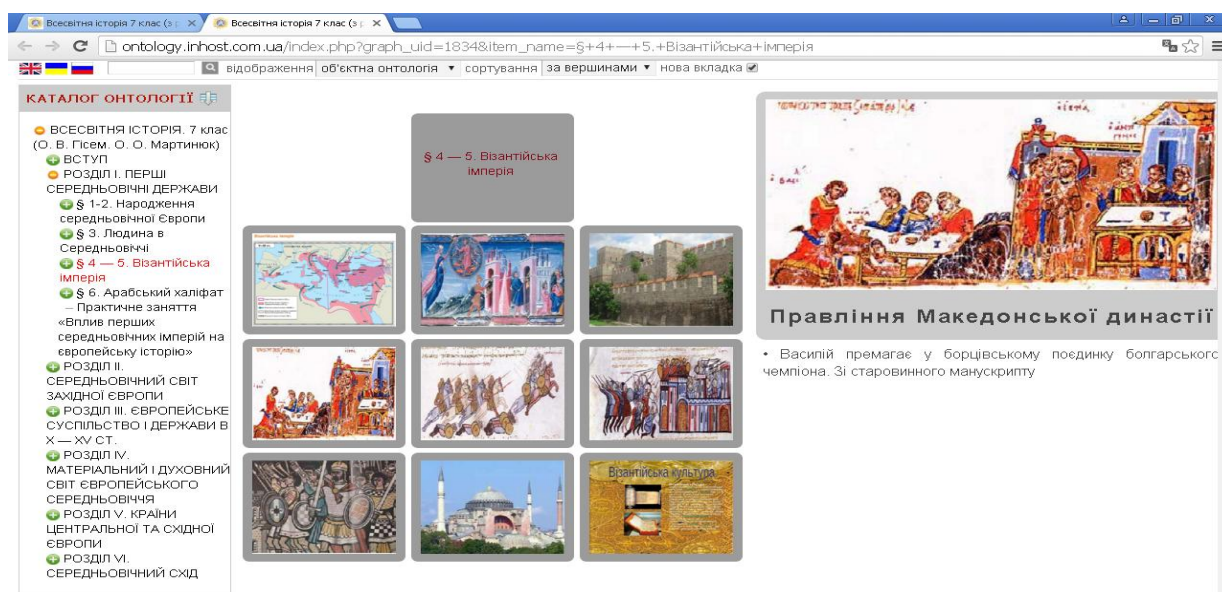

Рис.1. Онтологічне представлення електронного підручника з Всесвітньої історії для 7-го класу

Велику увагу в роботі секцій МАНУ необхідно приділяти ознайомленню учнів із перспективною тематикою досліджень, науковими статтями і монографіями, електронними базами знань, що є активним способом закріплення знань і досвіду, найкращим чином сприяючи формуванню наукового потенціалу вітчизняної еліти.

На нашу думку, Мала академія наук України, послідовно реалізуючи завдання розвитку інтелектуального потенціалу молоді, може стати важливим початковим етапом підготовки майбутньої наукової еліти.

Висновки. Формування і плекання майбутньої наукової еліти повинні бути повсякденною турботою держави на усіх рівнях управління. Сформувавши серед підростаючих поколінь потужний прошарок інтелектуально розвинених творчих, амбітних особистостей, держава матиме коло достойних претендентів, з яких найбільш успішні відійдуть до майбутньої еліти.

Список використаних джерел

1. Ашин Г. К. Мировое элитное образование / Г. К. Ашин. – М. : Анкил, 2008. – 360 с.
2. Бевзенко Л. Проблема еліти з погляду соціальної самоорганізації / Л. Бевзенко // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 1999. – № 2. – С. 118-135.
3. Белебега І. О. Українська еліта / І. О. Белебега. – Х. : Березіль, 1999. – 346 с.
4. Владна еліта у контексті суспільного розвитку / В. Пилипенко, Ю. Привалов, В. Ніколаєвський. – К. : Філіант, 2008. – 158 с.
5. Демченко О.П. Соціальна обдарованість як передумова становлення елітарної особистості / Олена Петрівна Демченко // Освіта та розвиток обдарованої особистості / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т обдар. дитини, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка. – Київ: Ін-т обдарованої дитини НАПН України, 2015. – № 11 (42). – С.28-32.
6. Еліта: витоки, сутність, перспектива / В. Г. Кремень, В. В. Ільїн, С. В. Пролєв [та ін.]; за заг. ред. В. Г. Кременя. – К. : «Знання» України, 2011. – 527 с.
7. Комп'ютерні онтології та їх використання у навчальному процесі. Теорія і практика : Монографія / С. О. Довгий, В. Ю. Величко, Л. С. Глоба, О. Є. Стрижак., Т. І. Андрущенко, С. А. Гальченко, А. В. Гончар, К. Д. Гуляєв, В. М. Кудляк, К. В. Ляшук, О. В. Палагін, М. Г. Петренко, М. А. Попова, В. І. Сидоренко, О. О. Слюсаренко, Д. В. Стус, М. Ю. Терновой. – К. : Інститут обдарованої дитини, 2013. – 310 с.
8. Моска Г. Правящий класс / Г. Моска // Социалистические исследования. – 1994. – № 12. – С. 97-117.

9. Парето В. Элиты и аристократия / В. Парето // Личность. Культура. Общество. – 2002. – т. IV. – Вып. 3-4 (13-14). – С. 230-239.
10. Пірен М. Українська еліта і проблеми модернізації суспільства / М. Пірен // Незалежний культурологічний часопис. – 2006. – № 45. – С. 96-99.
11. Соціально-політичний словник-довідник / За заг. ред. М. П. Іщенка. – Черкаси : Відлуння, 1999. – 304 с.
12. Ткач О. І. Політологія. Термінологічний словник / Ткач О. І., Костів П. Р. ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К. : Ун-т «Україна», 2012. – 196 с.
13. Філософський енциклопедичний словник / НАН України. Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди. – К. : Абрис, 2002. – С. 562-563.

Галина Барвицкая. РОЛЬ МАЛОЙ АКАДЕМИИ НАУК УКРАИНЫ В ФОРМИРОВАНИИ БУДУЩЕЙ НАУЧНОЙ ЭЛИТЫ

В статье рассмотрены вопросы формирования элитной личности в Украине, специфики образовательного процесса в системе МАН, установлены понятия «элита», «элитарное образование» и «элитное образование», указаны особенности формирования научной элиты в Украине, выяснена роль МАНУ в формировании отечественной научной элиты, намечены пути, методы и средства реализации задач МАНУ в учебно-воспитательном процессе.

Ключевые слова: элита, элитное образование, учащаяся молодежь МАН.

Halyna Barvitska. THE ROLE OF THE MINOR ACADEMY OF SCIENCES OF UKRAINE IN FORMING THE FUTURE SCIENTIFIC ELITE

The article discusses the formation of elite identity in Ukraine, the specifics of the educational process in the system MAcSU, established the concept of "elite" and elite education, identified features of formation of scientific elite in Ukraine, explained the role of MAcSU in the formation of scientific elite, the ways, methods and means of implementing MAcSU problems in the educational process.

Key words: elite, elite education, students MAcSU.